

Witold Szymański*, Beata Kania, Maurycy J. Kin*****

Przestrzeń w architekturze, przestrzeń architektury

Space in architecture, space of architecture

Architektura jest jednym z najważniejszych, choć pochodnym od innych, elementem kultury. Wraz z pozostałymi obiektami danej kultury tworzy jej dynamiczną strukturę. Zjawiska architektury należy rozpatrywać ze względu na relacje z innymi elementami przestrzeni kulturowej w zakresach szeroko pojętych uwarunkowań społecznych i technicznych. Tworzą one hierarchiczną strukturę architektury. Niektóre z tych uwarunkowań mają charakter relacji istniejących w obszarze samej architektury, pozostałe tworzą związki z innymi obiektami kultury. Całościowe ujęcie problemu wymaga analiz w obu tych zakresach.

Pojęcie kultury jest niedefiniowalne (kłopoty z definicją kultury wynikają stąd, że [...] *Pojęcie kultury jest co najmniej tak samo trudne do zdefiniowania, jak pojęcie życia. Skąd się wzięła kultura? Każdy znawca rzeczy uzna tak postawione pytanie za naiwne. [...] Świat jest wieloskładnikową mieszaniną ładów zdeterminowanych i statystycznych, czyli przewidywalnych i nieprzewidywalnych w ich stanach przyszłych. Wiele odkryć w różnych sferach empirii złożyło się na przyznanie pojęciu losowości szczególnego znaczenia w tworzeniu przez naukę obrazu świata. Wiąże się z tym problem losowości w kulturze. [...] Niechętny był od dawien dawna temu pojęciu umysł ludzki...* [1, s. 220]), a sama kultura jest swoistą przestrzenią zawierającą obiekty, które można

Architecture is one of the most important parts of culture, although derived from other elements. Together with the other objects of the given culture it creates its dynamic structure. The phenomena of architecture can be seen due to the relationship with other elements of the cultural space in areas of broad social and technical conditions. They form a hierarchical structure of architecture. Some of these conditions feature relations existing in the architecture itself, the others form relationships with other objects of the culture. Comprehensive coverage of the problem requires an analysis in both of these areas.

The concept of a culture is undefinable (trouble with the definition of a culture comes from the fact that [...] *the concept of culture is at least as difficult to define as the concept of life. Where is culture from? Any connoisseur of the subject finds such a question as being naïve. [...] The world is a multicomponent mixture of determined and statistical orders, which are predictable and unpredictable in their future states. Many discoveries in various spheres of experiences contributed to the concept of randomness of particular importance in the creation of the world image by science. It is linked to the problem of randomness in the culture. [...] The concept has been rejected for many years by the human mind* [1, p. 220]), and the culture itself is a kind of space that contains objects that can be considered due to the collection of the statistical states. These collections can be defined as events that make up the various trains, for example, cultural trains, and depending on the class of the object, they can take various forms.

Time as a physical element in the cultural sphere also becomes the cultural object which features nonphysical dimensions, and the unequal meaning of time in various

* Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej/Faculty of Architecture, Wrocław University of Technology.

** Stypendystka Instytutu Goethego, Wrocław/Scholarship holder of Goethe Institute, Wrocław.

*** Wydział Elektroniki Politechniki Wrocławskiej/Faculty of Electronics, Wrocław University of Technology.

rozpatrywać ze względu na zbiory stanów statystycznych. Te zbiory można określić jako zdarzenia, które tworzą rozmaite ciągi, np. ciągi kulturowe, a w zależności od klasy obiektu mogą przyjmować różne formy. Czas jako fizyczny element przestrzeni zdarzeń kulturowych staje się także jednym z obiektów kulturowych o wymiarze niefizycznym, czego przykładem może być niejednakowe znaczenie czasu w różnych kulturach. Na dwoistą budowę elementów kulturowych składają się więc elementy fizyczne i pojęciowe, jak idee, tradycja itp. Badanie przestrzeni kulturowej odbywa się poprzez badanie jej obiektów, a opis werbalny i doświadczenia pozawerbalne to narzędzia służące określeniu cech i relacji między nimi, choćby w zakresie jednej z kategorii poznawczych, ich deterministycznego lub losowego charakteru. Przytoczmy kilka przykładów zjawisk istniejących we współczesnej kulturze.

Jednym z nich jest pojmowanie KULTURY JAKO DESTRUKCJI KULTURY, czyli upatrywanie wartości w ich niszczeniu. Przykładem może być to, że jednym z głównych trendów obecnej kultury jest obalanie jeszcze nieobalonych zakazów kulturowych.

Kolejnym zjawiskiem w kulturze jest KULTURA JAKO UCIECZKA Z KULTURY. *A więc za dzieło sztuki podaje się dziś nie tylko to, co być nim tradycyjnie nie mogło, lecz i to co jest wyzbyte wszelkiego sensu* [1, s. 78].

Jeszcze innym jest KOMERCJALIZM W KULTURZE.

*

Sposób pojmowania świata jest podstawową cechą każdej kultury i ma olbrzymi wpływ na poszczególne jej elementy, w tym na architekturę. Odpowiedź na pytania dotyczące swoiście pojmowanej przestrzeni architektonicznej i jej funkcji oraz to, jakie prawa stoją u podstaw rozstrzygnięć architekta-projektanta, są nieodzowne w procesie tworzenia.

Poziom nauki i technologii wyznacza poziom kultury każdego okresu i epoki.

Współczesna nauka [...] proponuje rozwiązania, będące kolejnymi uproszczeniami faktycznego stanu rzeczy, [...] ujmując je w zintegrowane bryły, ale zakłada, że [...] zamiast obserwować kolejno pojedyncze obiekty i badać ich zachowania w zetknięciu (połączeniu) z innymi pojedynczymi obiektami, dokonuje się jednoczesnej obserwacji wielu niejednorodnych obiektów naraz i bada ich zachowania jako elementów pewnej całości, podlegającej zróżnicowanemu wpływowi [2, s. 22–23]. Z powyższego wynika, że charakterystyki złożonych całości nie dają się zredukować do sumy charakterystyk poszczególnych części, a wzajemne powiązania elementów implikować mogą nową jakość w sensie struktury, charakterystyczną dla danego momentu rozwoju kultury i będącą swoistym „rzutem” danego rozwiązania użytkowego na przestrzeń kulturową. Architektura stanowi więc jeden z obrazów danej kultury, nie tworzy jej praw ani zasad, ale poddaje się jej rygorom.

Dla starożytnych Greków najbardziej doskonałym prawem była statyczna harmonia. W ciągu ostatnich dwustu lat pojęcie praw przyrody zaczęło oznaczać zbiór reguł opisujących, jak rzeczy zmieniają się w czasie i przestrzeni [3, s. 42].

cultures is an example of such a kind of cultural objects. Thus, the physical and mental elements, such as ideas and traditions are the cultural elements which build their character of duality. Research of cultural space is based on the research of its objects, and verbal description as well as experience can be the means which determine their factors and relations between them in various categories of knowledge. Below, there are examples of phenomena existing in contemporary culture.

One of them is comprehending of CULTURE AS A DESTRUCTION OF CULTURE, i.e. perceiving its value in their destruction. An example of this may be that one of the main trends in the current culture is based on overthrowing of cultural prohibitions not overthrown yet.

Another phenomenon in culture is CULTURE AS AN ESCAPE FROM CULTURE. *So as a work of art today shall be not only what it traditionally could not be, but what is completely out of sense* [1, p. 78].

Yet another is COMMERCIALISM IN CULTURE.

*

The way of conceiving of the world is a fundamental feature of each culture and has a huge impact on the individual elements, including architecture. The answer to questions about specifically understood architectural space and its functions, and what canons are at the base of decisions undertaken by an architect-designer, are indispensable in the process of creating.

The level of science and technology designates the level of culture of each period and era.

Modern science [...] proposes solutions that can be considered as further simplifications of the actual state of affairs, [...] it embraces them in integrated solids, but presumes that [...] instead of observing individual objects and exploring their behaviour in contact with other individual objects, simultaneous observation of many non-heterogeneous objects occurring at the same time and also their behaviour as elements of a certain whole being under various influences [2, p. 22–23]. It follows from the above that the complex characteristics of the entire system cannot be reduced to the sum of the characteristics of the various components, and the interaction of elements may implicate a new quality in terms of structure, reflecting a given moment of the development of a culture and being a kind of “projection” of commercial solutions for cultural space. Architecture is therefore one of the images of culture, it does not create rights or principles, although it is a subject to its demands.

For the ancient Greeks the most perfect law was static harmony. Over the past two hundred years the concept of natural rights began to mean a set of rules that describe how things may change over time and space [3, p. 42].

A noticeable feature of contemporary architecture is its inertia. Its evolutionary structures are not as dynamic as the structures of technological development. The ideas of the Bauhaus and 1920s modernism have not become out-of-date news and still do not have deserving rivals in eclecticism and turmoil existing in architecture of the last decades. And though the labels and names of consecutive and parallel running currents are changing, the condition

Zauważalną cechą współczesnej architektury jest jej bezwładność. Jej ewolucyjne struktury nie są tak dynamiczne jak struktury rozwoju technologicznego. Idee Bauhausu i modernizmu lat dwudziestych poprzedniego wieku nie straciły na aktualności i nadal nie mają godnych rywali w eklektyzmie i zgiełku obecnym w architekturze ostatnich dekad. I choć zmieniają się etykiety oraz nazwy kolejnych i równolegle biegnących nurtów, stan, w jakim znajduje się współczesna myśl architektoniczna, przypomina zataczanie tych samych kręgów, podobnie jak w przypadku innych elementów kulturowych, np. muzyki czy sztuk audiowizualnych.

Mimo iż współczesna architektura poszukuje inspiracji w teoriach fizyki i matematyki, niewiele z tego wynika. Zastosowania (racjonalne?) w projektowaniu architektonicznym *teorii gier* (zastosowana w fizyce do badania symetrii świata cząstek elementarnych; *Tak więc ślepa wiara w symetrię daje skuteczny przepis, jak budować teorie pretendujące do poprawnego opisu cząstek elementarnych. Nie istnieje natomiast maszynka, która generowałaby teorie aspirujące do wyjaśnienia działania jakichś mniej podstawowych bytów, jak systemy ekonomiczne, zachowania społeczne lub pogoda. Twierdzą symetrii jest świat rzeczy najmniejszych i niewidzialnych* [4, s. 165]) budzą wątpliwości i zdziwienie. Te same poważne wątpliwości budzą rzekome zastosowania (?) *teorii chaosu* w projektowaniu zarówno architektonicznym, jak i urbanistycznym.

Jednocześnie jednak trudno dziwić się architektom, że chcą nazywać i określać swoje dzieła, inaczej widocznie nieidentyfikowalne, nawet za cenę banału, a nierzadko i absurdu. Współczesne nurty architektoniczne stanowią kompilację cech typową dla eklektyzmu i manieryzmu, co przejawia się także w określających je nazwach: postmodernizm, neopostmodernizm, dekonstruktywizm, architektura elastyczna, ekologiczna, technologiczna, futurizm, strukturalizm, ornamentalizm, hiperrealizm i wielu innych. Nurty te nie tworzą spójnej całości stylistycznej. Całość jest bowiem czymś więcej niż sumą swych części.

Architektura nierzadko nie potrafi uwolnić się od ekstrawagancji i przesadnej fascynacji technologią. Złożoność i przypadkowość formy architektonicznej nie wynika często z uwarunkowań funkcjonalnych i technicznych, a staje się celem samym dla siebie [5].

Obecny w sztuce współczesnej nieograniczony niczym liberalizm nie musi mieć uzasadnienia dla siebie, ponieważ nie jest tak niebezpieczny jak w przypadku architektury.

Chcąc wyjaśnić przyczyny powstawania tych zjawisk w architekturze, musimy sięgnąć do odpowiedzi na pytanie, czym jest przestrzeń architektoniczna i co składa się na przestrzeń architektury, bo przecież nie sama jej przestrzenna forma.

Architektura jest złożonym zjawiskiem, które rozgrywa się (istnieje) poprzez zależność układu stosunków przestrzennych względem form więzi społecznych warunkowanych i realizujących się w jej otoczeniu [6].

W celu zdefiniowania tej podstawowej relacji potrzebna jest analiza przestrzeni społecznej, a stąd płynące wnioski muszą tworzyć zbiór uwarunkowań do określenia możliwego zakresu rozwiązań funkcjonalno-

in which there is a modern architectural thought, recalls the turning round of the same circles, as in the case with other cultural elements, for example, music and audiovisual arts.

Although contemporary architecture is looking for inspiration in the theories of physics and mathematics, the results are not satisfactory. The application (rational?) in the design of architecture based on *the theory of games* (used in physics to the study of the world of elementary particles. *So the blind faith in symmetry gives an effective recipe, how to build theories pretending to correct the description of elementary particles. However, there is no device, which would generate theories aspiring to explain the activity of some less basic entities, such as economic systems, social behavior, or the weather. The stronghold of symmetry is the world of the smallest and unseen things* [4, p. 164]) raising doubts and astonishment. The same serious doubts evoke the so-called alleged use (?) of *chaos theory* in the design of both architectural and urban domains.

At the same time, however, it's hard to be surprised by architects that they want to call and specify their work, otherwise apparently unidentifiable, even at the price of banality and often absurdity. Contemporary architectural trends are typical characteristics of this compilation for eclecticism and mannerism, which manifests itself in defining the names of them: postmodernism, neopostmodernism, deconstructivism, flexible architecture, ecological or technological architecture, futurism, structuralism, ornamentalism, hiperrealism and many others. These trends do not form a coherent stylistic whole because the entire system is more complicated than the sum of its parts.

Architecture is often unable to break free from extravagance and inordinate fascination with technology. Complexity and randomness of the architectural form is not often associated with functional and technical considerations, and it is becoming a goal in itself [5].

Unlimited liberalism present in contemporary art does not have to have a justification for itself because it is not as dangerous as in the case of architecture.

If one wants to explain the reasons for the formation of these phenomena in architecture, we must regard the answer to the question, what is the architectural space and what the architectural space consists of, because it is not its spatial form?

Architecture is a complex phenomenon that exists through the system of spatial relations of dependency with respect to forms of social connections conditioned and implemented in its environment [6].

In order to define this basic relationship the analysis of the social space is needed, and hence conclusions following from this must create a set of conditions determining the possible range of functional solutions, which would then decide on a limited range of already possible technical solutions. As an example (not so obvious) of considering these connections can even be the relationship between architecture and music which was stated a long time ago. Music has always played in life many functions, and most of its applications included entertain-

-przestrzennych, które następnie decydują o ograniczonym już zakresie możliwych rozwiązań technicznych. Przykładem (nie tak oczywistym) uwzględniania tych związków mogą być choćby sięgające odległych czasów relacje między architekturą a muzyką. Muzyka zawsze pełniła w życiu człowieka wiele funkcji, a do najważniejszych jej obszarów zastosowań należą rozrywka i religia. Kompozytorzy od dawien dawna mieli na uwadze te dwa aspekty, stąd też różny ładunek emocjonalny w nich zawarty. Związek muzyki z architekturą wydaje się oczywisty. Każdy utwór był przeznaczony do wykonania czy to w sali balowej, czy na dworze możnowładcy lub w świątyni, dlatego istnieje bardzo silny związek pomiędzy określonym gatunkiem lub stylem a epoką, w której dany gatunek powstawał: kompozytorzy tworzyli swoje dzieła z myślą o konkretnych obiektach, ich kształtach i kubaturach, gdyż zjawiska fizyczne towarzyszące rozchodzeniu się dźwięku w pomieszczeniach są ściśle zdefiniowane i mają określony wpływ na wrażenia estetyczne odbiorców. Można się zastanawiać, czy muzyka wymuszała konstrukcje architektoniczne, czy też odgrywała wobec architektury rolę służebną. Jeśli słuszna jest druga odpowiedź, to co „napędzało” rozwój form architektonicznych, a zwłaszcza sakralnych? Z pewnością były to rozmaite aspekty związane z obrzędowością i właśnie ta obrzędowość wymuszała rozwój form i konstrukcji poprzez uwzględnienie czynników fizycznych (najmniejsze tło dźwiękowe przenikające do wnętrza, a wspomagające odpowiednie nastawienie psychiczne czy psychoakustyczne), estetycznych (wrażenia i emocje związane z przebywaniem w danym miejscu) [7] oraz funkcjonalnych (wzrost liczby wiernych). Do nowych i wciąż rozwijających się warunków architektonicznych musieli dostosowywać się kompozytorzy, aby wspólnie z konstruktorami i projektantami budowli w odpowiedni sposób oddziaływać na emocje ludzi uczestniczących w konkretnych, świeckich bądź sakralnych, wydarzeniach.

*

Poznanie świata i praw przyrody przeszło długą drogę od mitu do naukowych wyjaśnień.

Prymitywna wiara w porządek i ciąg przyczyn i skutków, którą odzwierciedlają mity, idzie w parze z przekonaniem, że istnienie każdej rzeczy wymaga jakiejś racji [3, s. 196].

W kulturach starożytnych powszechna była wiara, że u podstaw wszystkich rzeczy leży porządek i boska harmonia. Efekty tej wiary przejawiały się w upodobaniu symetrii. Odzwierciedlało się to w filozofii, w nauce, sztuce i architekturze, strukturach społecznych i państwowości. Zjawiska nieregularne, przypadkowość, kojarzono z chaosem i ciemnością, niepewnością i nieprzewidywalnością. Obydwie te cechy (tzn. uporządkowanie i przypadkowość) wykształciły coś na wzór paradygmatów, typowych dla danego otoczenia społecznego i danej dziedziny przestrzeni zdarzeń kompozycyjnych.

Jednak gdyby prawa natury i prawa ewolucji cywilizacyjnej pozbawione były zjawisk chaotycznych, a ich efekty były w pełni przewidywalne, obraz świata i cywilizacji byłby zasadniczo inny, o ile w ogóle istniałby świat i kultura. *Świat ożywiony nie jest jednak marmurowym pałacem. Jest chaotycznym wytworem procesów*

ment and religion. Composers had regard for these two aspects for a long time, and therefore a different emotional charge existing in them. The relationship of music with architecture seems obvious. Each piece was intended to be performed either in the ballroom or in the manor of a magnate, or in the temple, so there is a very strong relationship between a specific genre or style and the epoch in which the piece was written. Composers created their works for specific objects, their shapes and dimensions, since the physical phenomena accompanying the propagation of sound in rooms are strictly defined and have a definite impact on the aesthetic experience. We may wonder whether the music enforced architectural constructions or whether it was ancillary in relation to architecture. If the second answer is true, then what incited the development of architectural forms, and particularly religious ones. Certainly there were different aspects connected to religious ceremonies and this ceremony enforced the development of forms and structures by taking into account the physical aspects (the smallest background sound penetrating into the interior, and assisting the appropriate mental or psychoacoustical attitude), aesthetic (impressions and emotions associated with being in a particular location) [7] and functionality (an increase in the number of believers). To the new and developing architectural conditions constructors together with the builders and designers have to adapt in a proper way to affect the emotions of the people involved in specific, secular or religious, events.

*

Getting to know the world and laws of nature has passed a long way from the myth to scientific explanations.

Primitive belief in order and a train of causes and consequences, which is reflected by myths, goes hand in hand with the belief that the existence of each thing requires some kind of reason [3, p. 196].

In ancient cultures, the common belief was that at the root of all things lies the order and divine harmony. The effects of this faith have been reflected in the attraction of symmetry. This was also reflected in the philosophy, science, art and architecture, social structures and statehood. Irregular phenomena, randomness, was associated with chaos and darkness, uncertainty and unpredictability. Both of these features (i.e. order and randomness) formed something along the lines of the paradigms, typical for the given social environment and the given range of space of composite events.

However, if the laws of nature and the laws of civilization evolution were deprived of chaotic phenomena and their effects were fully predictable, the picture of the world and civilization, would be fundamentally different, if there would be a world and a culture. *However, the animate world is not a marble palace. It is a chaotic product of a natural selection, process formed as a result of competition of many factors operating on* [1, p. 32].

There is a quality, we call it beauty that we associate with the perception of harmony and unity in an apparently inhomogeneous structure [8, p. 87]. Figure 1 illustrates this idea.

doboru naturalnego, który powstał w efekcie konkurencji wielu działających na siebie czynników [1, s. 32].

Jest taka jakość, nazywamy ją pięknem, która kojarzy nam się z zauważeniem harmonii i jedności w pozornie różnorodnej strukturze [8, s. 87]. Myśl tę obrazuje ilustracja 1.

Znaczenie stałości. Stałe architektury

Gdy czytam, jak architekci rozumieją problemy stojące u podstaw architektury, to często zastanawiam się, czy podobnie czułaby się architektura, gdyby czytała podręcznik do projektowania architektonicznego [8, s. 133]

– parafraza stwierdzenia Jamesa Trefila

W trwałości jest coś pociągającego. Instynktownie czujemy, że rzeczy, które przetrwały przez wieki bez zmian, muszą posiadać jakąś istotnie dobrą cechę. Przeszły test czasu. Czujemy, że mimo ciągłego przepływu zmiennych zdarzeń, świat ma jakieś niezmiennie podłoże, którego ogólne cechy pozostają takie same [4, s. 124].

Czy w odniesieniu do architektury możemy mówić o jakichś stałych, pierwotnych cechach, które nazwalibyśmy jej niezmiennikami? Odpowiedź na to pytanie jest twierdząca. Architektura nie jest bowiem tylko formą

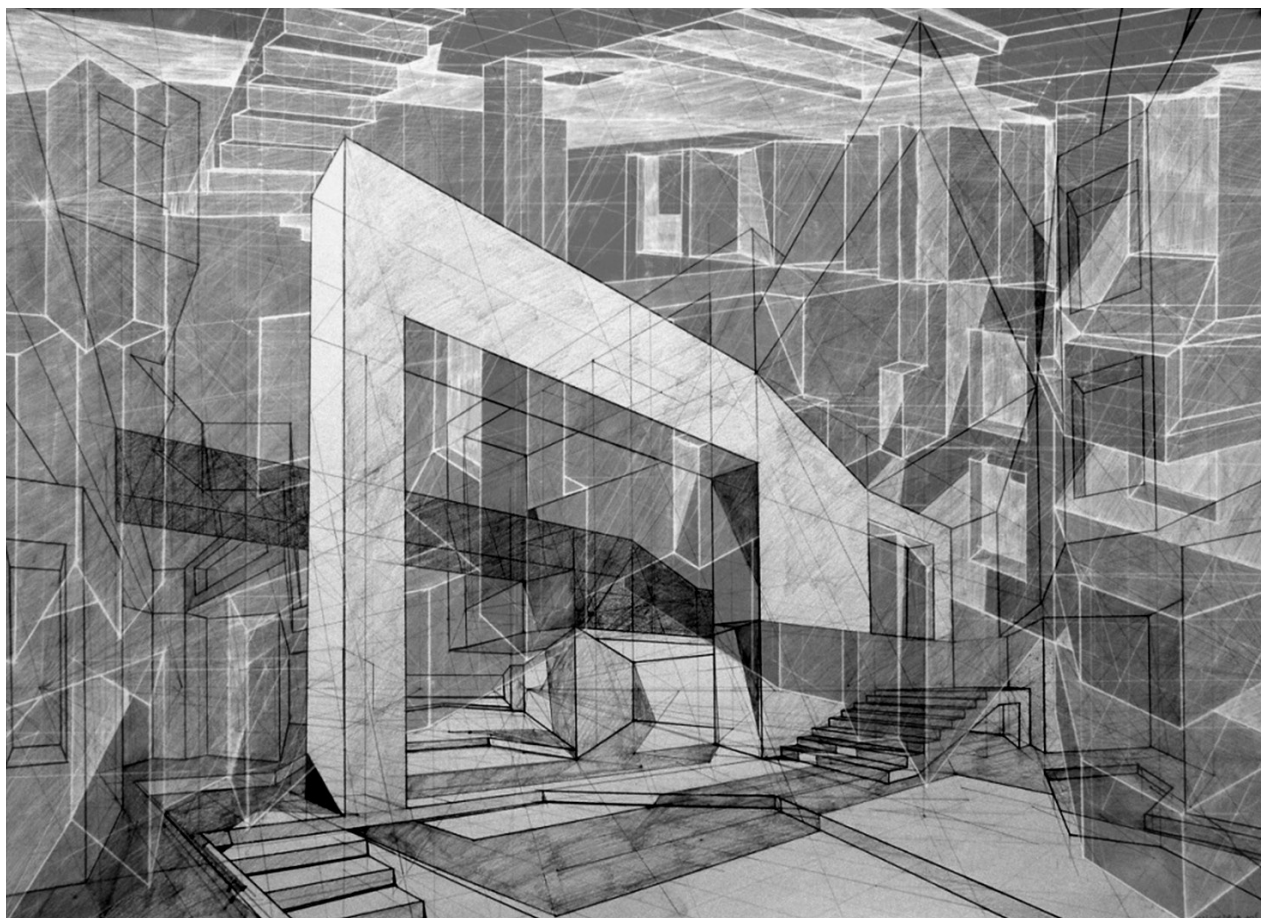
The importance of stability. Immutable facts in architecture

When I read how architects understand the problems which are basics of architecture, I often wonder whether architecture would feel similarly, if it read a guide to architectural design [8, p. 133]

– a paraphrase of the statements of James Trefil

In constancy there is something attractive. Instinctively we feel that things which have survived for centuries without change, must possess a significantly good feature. They have passed the test of time. We feel that, despite the continuous flow of variable events, the world has a certain unchanging basis, whose general characteristics remain the same [4, p. 124].

Can we, in relation to architecture, talk about some immutable, original features, which we would call its constant features? The answer to this question is: yes. Architecture is not only a spatial form assigned to a particular function which it has to perform, but this function has to result from, something, which the architect does not invent, but discovers, that something is a determined culture and a dynamic structure of social connections by the users of architecture [9]. The architect should reach, even when

Il. 1. „W przestrzeni kultury” (rys. W. Szymańskiego inspirowany pracami jego studentów)

Fig. 1. “In the space of culture” (W. Szymanski’s work inspired by his students)

przestrzenną przyporządkowaną funkcji, jaką ma spełniać, ale funkcja ta wynikać musi z czegoś, czego architekt nie wymyśla, a odkrywa, tym czymś jest określona kultura i dynamiczna struktura więzi społecznych, jaką tworzą użytkownicy architektury [9]. Architekt powinien sięgać, nawet gdy to nie jest niezbędne, do biologicznych uwarunkowań zachowań osobniczych i społecznych.

Obraz a rzeczywistość

Bliska zgodność pomiędzy obrazem rzeczywistości, jaki tworzymy, a tymi jej aspektami, które były ważne dla przetrwania, zdecydowała o sukcesie ewolucyjnym naszego gatunku [10].

Architektura jest obrazem rzeczywistości społecznej i technologicznej danej kultury. Jej sukces zależy od stopnia, w jakim odwzorowuje wspomnianą rzeczywistość, na co bezpośredni wpływ mają przyjęte metodologie projektowania układów architektonicznych (będących czymś więcej niż tylko prostym zagospodarowaniem przestrzeni fizycznej).

Kultura oczywiście nie jest tylko sumą jej zjawisk, ale funkcjonalną całością stanowiącą układ chaotyczny. Nieregularność zjawisk w kulturze powoduje, że do ich rozumienia potrzebna jest pełna znajomość całości, a także społeczno-historycznych uwarunkowań odpowiednich doświadczeń kulturowych ludzkości [11]. Z chaosem kultury wiąże się przypadek. Jego rola, jak tego dowodzi historia, jest olbrzymia. Jak w tę rzeczywistość wpisuje się architektura?

Aby odpowiedzieć na to pytanie, pominiemy metody służące kolejnym kompilacjom porównawczych opisów obiektów architektury na rzecz podjęcia pewnego prostego wniosku dotyczącego pierwotnych uwarunkowań, do których można zaliczyć uwarunkowania społeczne, funkcjonalne i techniczne. Pierwsze z nich tworzą grupę zagadnień związaną z daną kulturą, formami więzi społecznych określonych grup użytkowników, instytucjami ogniskującymi życie społeczne. Całością tych zagadnień zajmuje się antropologia kultury, socjologia i psychologia społeczna. I tutaj już powstają pewne ograniczenia wynikające z natury przedmiotu badań, albowiem *Generalizacje z zakresu humanistyki, historiozoficzne czy antropologiczne, mają to do siebie, że – niestety! – się sprawdzają zawsze. Każde przypuszczenie, że humanistyka chętnie podaje za uogólnienie empirycznego materiału pewne myśli, które w rzeczywistości są tylko regułami interpretacji tego materiału. Jest to zwyczajny los tych gałęzi wiedzy, które jak filozofia i humanistyczne generalizacje mają w swym rozwoju ciągłość, ale nie dokonują kumulacji wyników. Wydaje się to niekwestionowalne z takim oto zastrzeżeniem: generalizacje humanistyczne, jako reguły interpretacji sensów, pewnym zbiorom zjawisk kulturowo nadanych, muszą być wprawdzie jeśli nie wywrotne w eksperymencie, to wzajemnie równoważne, tj. każda jest tyle warta (co się jej prawdziwości tyczy), ile każda inna (odnosząca się, naturalnie, do tych samych spraw). Status ich jest poznawczo podobny zatem do statusu wielu różnych gramatyk tego samego języka, które go*

it is not necessary, to the biological state of individual and social behavior.

Image and reality

Good compatibility between the image of reality, which we create, and those of its aspects which were important for survival, have decided the success of our evolutionary species [10].

Architecture is the image of social and technological reality of a given culture. Its success depends on the extent to which it imitates the reality on which a direct impact have the adopted design methodologies of architectural systems (which are much more than just a simple physical space management).

Culture, of course, is not just the sum of its phenomena, but a functional whole determining the arrangement of chaos. Irregular phenomena in culture cause that to their understanding a complete knowledge of the whole is needed, as well as social-historical circumstances relevant to cultural experiences of humanity [11]. Culture chaos is linked to chance. Its role, as evidenced by history, is enormous. How into this reality is architecture enrolled?

To answer this question, we will skip descriptions of methods which compare architectural objects for a simple request relevant to the original conditions that can include social, functional and technical determinants. The first of these is formed by a group of issues related to the given culture, forms of social connections of specific groups of users and institutions focusing on social life. These issues are the subjects which cultural anthropology, sociology, and social psychology deal with. And here are some limitations arising from the nature of the subject to be researched, because *generalizations of the scope of the humanities, anthropology or the philosophy of history feature the fact that, alas!, they are always true. This makes us assume that humanities will gladly present certain thoughts as a generalization of the empirical material which in fact are the only rules for the interpretation of this material. This is the usual fate of those branches of knowledge such as philosophy and generalizations of humanities have in their development continuity, but do not make an accumulation of results. It seems unquestionable but with the following condition: generalizations of humanities, as rules for interpretation of meanings, must be, however, if not unsteady in the experiment than mutually equivalent, i.e. each one is as important worth (as related to its truth), as much as many other one as (referring to the same cases, naturally). Their status is therefore similar to that of the status of many different grammars of the same language, which describe it with the same success: as we have seen, we cannot talk sensibly about these grammars, i.e. that anyone of them could “however” be true. Conventionalism so unpleasantly brought to light, is however not ultimate* [1, p. 220].

The essential knowledge of social ecology and its rights (segregation, succession, communication, with its parameters, such as *fluidity, mobility, isochrony* – which articulates spatial objectives availability at a specific time, etc.) is necessary, especially for spatial and urban

z analogicznym sukcesem opisują: jak zauważyliśmy, w podobnej sytuacji nie można mówić sensownie o tym, aby którakolwiek z owych gramatyk „jednak” była prawdziwa. Konwencjonalizm tak niemile odkryty nie jest jednak ostateczny [1, s. 220].

Zwłaszcza dla planisty przestrzennego, urbanisty i architekta niezbędna jest wiedza z zakresu ekologii społecznej i jej praw (segregacji, sukcesji, komunikacji, z jej parametrami, jak choćby *fluidity*, *mobility*, *izochroną* – wyrażającą dostępność celów przestrzennych w określonym czasie itd.). Na kolejnym etapie potrzebna jest także wiedza szczegółowa dotycząca określonych funkcji danego obiektu architektury. I tak np. w przypadku architektury związanej z muzyką należałoby uwzględnić aspekty odbioru dzieł wykonywanych w odpowiednich przestrzeniach, gdyż – jak już wspomniano – z najlepszą sytuacją z punktu widzenia percepcji dzieła mamy do czynienia wtedy, gdy określone dzieło muzyczne jest wykonywane w odpowiednim pomieszczeniu, z odpowiednimi warunkami akustycznymi. W przeciwnym wypadku elementy „aury dźwiękowej” nie będą zawierały istotnych informacji o sposobie narastania i zanikania dźwięku w pomieszczeniu, więc niemożliwe będzie przekazanie wszystkich aspektów związanych z estetyką i emotywnością wykonywanego dzieła.

Dla architekta i urbanisty ustalającego program funkcjonalny obiektu architektury lub zespołu urbanistycznego istotne będą wnioski wynikające z analiz zagadnień przestrzeni społecznej. Nawet gdy nie są oni bezpośrednio zaangażowani w ich wykonanie, muszą posiadać wiedzę o komunikowaniu się w zakresie tej problematyki. Czy architekci są przygotowani do tego? Czy szkoły architektoniczne realizują odpowiadający tym potrzebom plan kształcenia? Czy kursy kształcenia architektonicznego stanowią procesy, czy raczej sumę pewnych faktów, nazwijmy je, dydaktycznych? Nie są to pytania retoryczne. Uzyskamy pewne wnioski z tym związane w wyniku prowadzonych spekulacji. Ciekawe są też, w tym kontekście, relacje późniejszych projektantów, jednak nie będziemy ich przytaczać.

Przejdźmy do rzeczywistości praktyki projektowej. W sytuacji braku bądź niekompletnych analiz architekt, zazwyczaj kierując się intuicją, życzeniowym, a czasem nawet magicznym myśleniem, przyjmuje wnioski o niededukcyjnym, postulatywnym charakterze. Jest to błąd w zakresie metodologii projektowania i stanowi zagrożenie dla racjonalnego przebiegu procesu twórczego. Na tym etapie, dla określonego programu użytkowego, architekt tworzy formę przestrzenną i jej realizację poprzez wybraną technikę i technologię. Można się domyślać, że w wielu przypadkach rozwiązanie nie odpowiada w pełni – nie zawsze jasno określonym – potrzebom inwestorów. Niektóre z błędów procesu projektowania ujawniają się natychmiast, inne po dłuższym okresie. Rzeczywistość dostarcza wielu przykładów na niedostosowanie przestrzeni architektonicznej do potrzeb społecznych i wymagań jej użytkowników.

W takiej sytuacji powstaje pytanie o miarę stopnia zgodności, która decyduje o efektywności rozwiązania względem potencjalnych i obiektywnych potrzeb, jakich lista,

planners and architects. At the next stage of knowledge it is needed to know specific functions of the architectural object. And so, for example, in the case of architecture related to music the aspects of reception of the compositions created in suitable spaces because – as it has been mentioned – the best situation from the point of view of perception we achieve when a defined musical work is carried out in an appropriate space, with appropriate acoustical requirements. Otherwise, the elements of ambience, or soundsphere will not contain important information about the rise and decrease of the sound in the room, so it will not be possible to transfer all aspects connected to aesthetics and impressions of music performed.

For the architect and urban planner determining the functional program of the architectural object or urban complex the conclusions of the analysis of issues of social space will be important. Even when they are not directly involved in their implementation, they must possess knowledge of communicating in this issue. Are architects prepared for this? Do architectural schools realize an appropriate to the needs training plan? Do architectural education courses represent processes, or rather the sum of certain facts, let us call them didactic? These are not rhetorical questions. We will obtain some conclusions from this as a result of ongoing speculation. The reports stated by later designers are also interesting in this context, however, we will not quote them.

Let us proceed to the reality of design practice. In the absence or incomplete analyses, the architect, usually guided by intuition, wishful and sometimes even magical thinking, accepts conclusions which are of a nondeductive, postulative character. This is a mistake in the design methodology and poses a threat to the rational course of the creative process. At this stage, for a specific utility program, the architect creates a spatial form and its implementation through a selected technique and technology. One can guess that, in many cases, the solution does not match the needs of investors, not always clearly defined. Some of the errors of the design process will be revealed immediately, the others – after a longer period of time. The reality provides many examples of not adapting the architectural space to social needs and requirements of its users.

In such case, there arises the question about the degree of conformity, which determines the effectiveness of a solution relating to the potential and objective requirements, whose list of unquestionable needs, must be determined through rational analysis, of designing conditions.

One of the possible answers to this question are the opinions of the architects about works. This forces us to draw our attention to the important fact that makes these reviews not fully reliable. Architects as an occupational group make up more or less hermetic societies, from the regional through national and transnational ones. In these groups there are strictly defined behavior patterns which discipline the members. The paradigms existing inside the group determine its hierarchy and ways of behavior among its members. This obviously applies in the terms of understanding architecture and as a result of this speci-

czego nie można zakwestionować, musi być ustalona na drodze racjonalnej analizy uwarunkowań projektowych.

Jedną z możliwych odpowiedzi na to pytanie są opinie samych architektów o swoich dziełach. Każde to zwrócić naszą uwagę na pewną ważną okoliczność, która czyni te opinie nie w pełni wiarygodnymi. Architekci jako grupa zawodowa tworzą mniej lub bardziej hermetyczne środowiska, od regionalnych poprzez narodowe i ponadnarodowe. W zakresie takich grup istnieją ściśle zdefiniowane dyscyplinujące wzorce zachowań. Paradygmaty obowiązujące w obszarze danej grupy określają jej hierarchię, sposoby zachowań pomiędzy jej członkami. Dotyczy to w oczywisty sposób zachowań w zakresie pojmowania architektury i w wyniku tego rodzi określone postawy i zachowania projektowe. Ci spośród członków grupy, którzy wychodzą poza obowiązujący paradygmat, są z niej wykluczeni. I odwrotnie, przynależność do grupy warunkowana jest podporządkowaniem się obowiązującemu w jej obszarze wzorcowi zachowania.

Zakres możliwych środków stosowanych przez grupę jest szeroki. Grupy organizują się w stowarzyszenia. Stowarzyszenia podejmują różne formy promocji jej członków, od organizacji konferencji i innych forów dyskusyjnych, poprzez konkursy architektoniczne do wydawnictw typu „100 najwybitniejszych architektów”, „100 najwybitniejszych dzieł architektury”. Brakuje jednak publikacji takich jak „100 największych błędów architektury” (na marginesie należy dodać, że nie ma wydawnictw o charakterze krytycznym analizujących przyczyny porażek w architekturze pojmowanej jako zjawisko społeczne i kulturowe). Miałyby one zapewne nieocenioną wartość poznawczą, dydaktyczną i praktyczną, zwłaszcza w kształtowaniu wyobraźni, wrażliwości estetycznej oraz nauczaniu kompozycji, gdzie ważne jest wyważenie relacji przestrzennych, właściwe wykorzystanie wskaźników percepcyjnych i form przestrzennych.

Naszym celem nie jest jednak rozstrzygnięcie praw, jakie ustala grupa względem swoich członków, ale stwierdzenie, że wspomniana sytuacja bez wątpienia ma olbrzymi wpływ na obraz architektury, kulturę architektoniczną i miejsce architektury w przestrzeni kultury.

Architektura zawiera też najbardziej wymierny aspekt. Poza „zagospodarowaniem” przestrzeni jest nim określone rozwiązanie techniczne. Z jednej strony składa się na nie zastosowana technika wykonania. Jest ona jednym z możliwych wyborów w zakresie technologii i użytych materiałów, a to decyduje o trwałości realizacji. Parametry określające przyjęte rozwiązanie są w pełni mierzalne i weryfikowalne. Jednocześnie to zastosowany system i ustrój konstrukcyjny stanowią rozwiązanie techniczne. Ale o tym aspekcie obiektu architektonicznego w najmniejszym stopniu decyduje architekt, jest on bowiem przestrzenią działania inżyniera konstrukcji.

Należy zwrócić tu uwagę na interesującą okoliczność. O ile architektowi często trudno dowieść nowatorstwa w zakresie tworzonej przez niego formy architektury (spełniającej określone funkcje użytkowe), o tyle piękno i nowatorstwo konstrukcyjne dostrzega się niemalże natychmiast. Doskonałość rozwiązania architektonicznego odnosi się bowiem w dużym stopniu do kompozycji

fied attitudes of design and behaviors appear. Those members who are beyond the current paradigm, are excluded from the group. Conversely, belonging to a group involves strict adherence to the laws and regulations in the area of model behavior.

The range of possible means applied by the group is wide. Groups are organized in associations. The associations take various forms of promotion of its members, from conferences and other forums, through architectural competitions to publications like “100 greatest architects”, “100 greatest works of architecture”. However, there is lack of such publications as “100 biggest mistakes of architecture” (as a side note it should be added that there are no publications of a critical analysis of the causes of failures in architecture considered as a social and cultural phenomenon). They would probably be of inestimable value in teaching, cognitive and practical areas, especially in the development of the imagination, aesthetic sensitivity and the teaching of composition. In the fields mentioned above, it is important to achieve a proper balance between spatial relationships, use of perceptual indicators and spatial forms.

Our goal, however, is not to arbitrate the laws, which the group established in relation to its members, but to present the statement that the situation has a huge impact on the image of architecture, architectural culture and the place of architecture in the field of culture.

Architecture also includes the most measurable aspect. In addition to “management” of the space it is the particular technical solution. On the one hand, it consists of the applied technique. It is one of the possible choices in terms of technology and materials, and this determines the durability of the object. The adopted parameters defining the solution are fully measurable and verifiable. At the same time it is the applied system and construction of the design that determine the technical solution. Although this aspect of the architectural object is not decided by the architect but it is suggested by the engineer.

Attention should be paid to an interesting circumstance. The architect often has difficulties proving innovation, created by the forms of his architecture (satisfying the specific utilities), the beauty and innovation of construction emerge almost immediately. Perfection of architectural solutions refers in fact to the composition and common issues of all the arts, and applied here evaluation categories of aesthetic values, do not belong to categories strictly measurable.

It is often possible to be a witness to undeserved applause for something that fits into the current fashion preferences. Not always valuable works had an unquestionable appreciation, as evidenced by the history of art and architecture. Whereas the solution of design must be assessed the laws of physics, and they are so autonomous that they do not yield to any influence, political, social or cultural. Thus, it is possible to make a highly objective assessment. Of course, it is the engineer who decides on the style in which he has constructional success. The history of achievements of the innovators and inventors proves that success in this area is extremely difficult to reach and often requires the highest price, but in the end

i zagadnień typowych dla sztuki, a stosowane tu kategorie wartościowania, kategorie wartości estetycznej nie należą do kategorii ściśle mierzalnych.

Często można być świadkiem niezasłużonego poklasku dla czegoś, co wpisuje się w nurt modnych preferencji. Nie zawsze, jak tego dowodzi historia sztuki i architektury, wartościowe dzieła znajdowały niekwestionowane uznanie. Natomiast rozwiązania konstrukcji muszą ocenić prawa fizyki, a są one tak dalece autonomiczne, że nie poddają się żadnym wpływom politycznym, społecznym czy kulturowym. Dzięki nim możliwa jest wysoce obiektywna ocena. Oczywiście to sam inżynier decyduje jednak o stylu, w jakim odnosi konstrukcyjny sukces. Historia osiągnięć nowatorów i wynalazców konstrukcji dowodzi, że o powodzenie w tej materii jest niezwykle trudno i często wymaga ono najwyższej ceny, ale w finale piękno dzieła jest bezdyskusyjne. O ile dla konstrukcji zasadniczym kryterium weryfikacji są kategorie bezwzględne, prawa fizyki i w dużej mierze ekonomii, o tyle w przypadku architektury sukces określają w zdecydowanym stopniu cechy kultury architektonicznej, w której obszarze powstaje dzieło.

Kultura architektoniczna, będąca częścią szerszej całości, rządzi się jak ona, często przypadkiem, wyborem losowym, trudnym do ogarnięcia racjonalną spekulacją. Kultura wraz ze swymi ukrytymi sensami jest jednak dużo bardziej łaskawa niż prawa przyrody. Z matczyną miłością przygarnia wszystkie swoje dzieci: te ponadczasowe i genialne, dzięki którym zachowana jest jej ciągłość w skali międzypokoleniowej (tyczy to także architektury naszych czasów), ale – co należy stwierdzić z zasmuceniem – także te niechciane: kicz, a nierzadko absurd. Skrajnia kulturowych wyborów jest współcześnie szersza niż kiedykolwiek. Otaczani jesteśmy coraz częściej pomnikami głupoty w różnych sferach kultury. Jest ich tak wiele, że przez swoją powszechność wyznaczają w dużej mierze jej charakter. Niestety, przeciętny uczestnik nierzadko nie jest w pełni tego świadomy, staje się jej mimowolną ofiarą, najczęściej niewinną. Tadeusz Kotarbiński ostrzegał: *Doceńmy rzeczywistą doniosłość głupoty* [12, s. 57].

the beauty of the work is undisputed. If for the construction the basic verification criterion are the laws of physics and to a large economy, than in the case of architecture success is designated mainly by attributes of architectural culture in whose domain the work is created.

Architectural culture, which is part of a wider domain, governs itself, often by chance, in a random manner, which is difficult to explain by reasonable speculation. However, culture along with his hidden senses, is much more benevolent than the laws of nature. With motherly love it embraces all of its children: those timeless and brilliant, owing to which continuity in the scale between generations (this is also true of the architecture of our times) is achieved, but what should be sadly ascertained, including those unwanted: kitsch and often the absurd. Cultural margin of choices is wider today than it has ever been. We are surrounded more and more by monuments of stupidity in various spheres of culture. There are so many of them that they largely determine its nature by their universality. Unfortunately, the average participant is often not fully aware of this, he becomes an involuntary victim, mostly innocent. Tadeusz Kotarbiński warned: *Let us praise the actual importance of stupidity* [12, p. 57].

Translated by
Maurycy J. Kin

Bibliografia/References

- [1] Lem S., *Filozofia przypadku – literatura w świetle empirii*, t. 2, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1988.
- [2] Laszlo E., *Systemowy obraz świata*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1978.
- [3] Russo L., *Zapomniana rewolucja – grecka myśl naukowa a nauka nowoczesna*, Universitas, Kraków 2005.
- [4] Feynman R.P., *Przyjemność poznawania*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2006.
- [5] Kaufmann A., Fustier M., Drevet A., *Inwentyka – metody poszukiwania twórczych rozwiązań*, WNT, Warszawa 1975.
- [6] Ossowski S., *U podstaw estetyki*, [w:] S. Ossowski, *Wybór pism estetycznych*, Universitas, Kraków 2004, 121–124.
- [7] Ingarden R., *Ze studiów nad zagadnieniem formy i treści dzieła sztuki*, [w:] R. Ingarden, *Wybór pism estetycznych*, Universitas, Kraków 2005, 153–157.
- [8] Barrow J.D., *Teorie wszystkiego – w poszukiwaniu ostatecznego wyjaśnienia*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1995.
- [9] Read H., *O pochodzeniu formy w sztuce*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1973.
- [10] Kuhn Th.S., *Dwa bieguny*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1985.
- [11] Morawski S., *Studia estetyczne*, [w:] S. Morawski, *Wybór pism estetycznych*, Universitas, Kraków 2007, 166.
- [12] Kotarbiński T., *Doceńmy rzeczywistą doniosłość głupoty*, „Odra. Miesięcznik społeczno-kulturalny” 1987, Nr 4, 39.

Streszczenie

W pracy omówiono relacje architektury, pojmowanej jako jeden z elementów kultury, z innymi obiektami przestrzeni społecznej. Podano przykłady zjawisk istniejących we współczesnej kulturze i ich związków z architekturą, którą rozpatrywano jako obraz rzeczywistości społecznej i technologicznej. Przedstawiając wiele wybranych zagadnień, wskazano zakresy rozważań, w których można i należałoby niezmiennie prowadzić procesy poznawania dotyczące tego, co określa przestrzeń architektury. Procesowi poznawczemu musi towarzyszyć wątpliwość. Jest ona warunkiem niezbędnym do stawiania pytań. A tylko wtedy, gdy zadajemy pytania, możemy uzyskiwać odpowiedzi. Są to niezbędne warunki każdego postępu. Polemiczny charakter artykułu, zdaniem autorów, spełnia ten postulat.

Słowa kluczowe: kultura, architektura, uwarunkowania

Abstract

The paper presents the relations between architecture as one of the elements of culture and various objects in the social sphere. Examples of contemporary existing phenomena and their connections with architecture considered as a reflection of social and technical realities are described. Presenting many selected problems the range of considerations has been shown, in which it is possible and obligatory to carry out cognitive processes referring to what determines architectural space. In the cognitive process the existence of doubts is a necessary condition. It is a necessary requirement for asking questions. And only when we ask questions we may obtain answers. These are necessary conditions of every development. The polemical character of this paper, according to the authors, fulfills this demand.

Key words: culture, architecture, backgrounds for art